

سابقه کشت و برداشت زراعت آفتابگردان در ایران

مهندس سیف الله معظوفی

رئیس نمایندگی شرکت توسعه کشت دانه های روغنی

مرکز گرگان

آفتابگردان با توجه به آمار موجود بر خلاف انتظار شرکت رشد سریع و غیر قابل انتظار یافت و موجب شد وزارت کشاورزی وقت بجهت حمایت از شرکت دانه های روغنی راسا اقدام به توسعه کشت کند در این راستا تمهیدات لازم را با به کارگیری از کارشناسان یوگسلاوی در سال ۱۳۴۸ فراهم سازد. در این فعالیت انعقاد قرار داد، تحویل کود و بذر و تسهیلات برای کشت و تضمین خرید از ملزومات اساسی فعالیت به شمار می آمد ولی بذر موجود کماکان همان رقم رکورد بود که شرکت راسا وارد و تولید می کرد.

مانند هر فعالیت اجرایی در بخش دولتی که همواره با مشکلاتی مواجه می گردد پس از دو سال فعالیت موازی مجموعه دولتی با شرکت دانه های روغنی، به سبب نا کارآمدی سیستم دولتی کلیه فعالیتها دوباره به شرکت دانه های روغنی بازگردانده شد.

در سال ۱۳۴۹ بخش تحقیقات دانه های روغنی در موسسه اصلاح نهال و بذر آن زمان برای فعالیت در روی بذر های دانه های روغنی فعالیت خود را آغاز کرد. یعنی بخش اجرا حداقل شش سال از بخش تحقیقات جلو بود. در دهه شصت میلادی با کشف نر عقیمی سیتوپلاسمی در آفتابگردان توسط پروفیسور لوکرک فرانسوی، هیبریداسیون آفتابگردان برای افزایش تولید در واحد سطح و تولید بذرهای هیبرید مقاوم به بیماری ها وارد مرحله اجرا شد و مزارع آفتابگردان فرانسه تحت پوشش آن قرار گرفت.

در ایران با برنامه وسیع و منسجم برای توسعه این زراعت با استفاده از روش های فنی

کارشناسان شرکت طراحی و عملیاتی گردید. روی این اصل طی دوره های آموزشی در کشور های دارای موقعیت تولید مطلوب، آموزش کارشناسان و تکنسین های فنی با هدف افزایش عملکرد با تمرکز در استفاده از ارقام مناسب منطقه، کشت مکانیزه، اعمال روش های به زراعی در اولویت قرار گرفت.

برای استفاده از آخرین دستاورد های علمی و تجربی اولین گروه کارشناسان در سال ۱۳۵۰ به رومانی اعزام شدند و در سال بعد دومین گروه به فرانسه که از پیشگامان تولید آفتابگردان بود روانه گردید در سال ۱۹۷۳ گروهی از کارشناسان ورزیده شرکت به ترکیه، برای ملاحظه کشت مناطق ترکیه اروپا (ترکیه) فرستاده شدند. در عین حال از تجربیات کارشناسان اروپای شرقی در احداث مزارع نمایشی و برگزاری هفته های ترویج در مقیاس های مختلف برای کارشناسان تا کشاورزان استفاده گردید.

در شش سال اول توسعه تا انقلاب اسلامی در کنار کادر فنی شرکت دانه های روغنی دانشگاه ها نیز فعال بودند و هر سال در یک دانشگاه با پرداخت هزینه توسط شرکت دانه های روغنی سمینار تحقیقات دانه های روغنی برگزار می شد و جدا از آن، شرکت در سمینارهای تحقیقات بین المللی آفتابگردان نیز حضور فعال داشت و مدیر عامل شرکت از اعضای هیئت علمی کنفرانس بین المللی آفتابگردان بود.

ذکر این موارد برای این است که توسعه آفتابگردان در جهت طولی و عرضی انجام می شد از طرفی سعی می شد بهترین ارقام مناسب کشت مناطق خاص ایران انتخاب گردد از سوی دیگر تکنولوژی لازم برای دسترسی به محصول در زراعت های آبی و دیم دقیقاً به صورت مرحله ای آموزش داده می شد و سطوح از بالا تا کشاورزان را فرا می گرفت.

- قیمت زیاد و غیر قابل رقابت نوع آجیلی که فاصله زیادی با نوع روغنی داشت.
- میدان داری و نوسان قیمت آجیلی در مقابل قیمت ثابت نوع روغنی که هنوز هم از ابزار توسعه این زراعت و ترفند های بخش های واقعا خصوصی در مقابل سیستم دولتی بشمار میرود.

در نتیجه علی رغم فقدان آمار مطمئن در نقاط خاصی از کشور همه ساله ۵۵ تا ۴۰ هزار هکتار آفتابگردان آجیلی کاشته میشود در صورتیکه با همه ادعاها و طرح های دولتی برنامه اعلامی بویژه در سالهای اخیر بسیار کاهش یافته و مقدار آفتابگردان روغنی تحویلی به صنعت روغن کشتی در محدوده ۵ سال گذشته سالانه از ۲۰۰۰ تن کمتر است.

در ابتدا کشت آفتابگردان در مناطق حاشیه بحر خزر به فرم دیم و در دیگر مناطق به روش آبی مورد بهره برداری بود. سپس امکانات جهت کشت دوم برای بهره وری بیشتر از اراضی در برنامه گنجانده شد.

به دلیل کسب اطلاعات جدید علمی توسط شرکت دانه های روغنی از روند روبه رشد پیشرفت کمی و کیفی توسعه زراعت، فرصتهای مناسبی ایجاد گردید تا شرکت با حضور در کنفرانس های علمی تراز اول جهان و بهره برداری از اطلاعات بتواند به دستاوردهای مناسبی دسترسی یابد. برای نمونه بذور هیبرید ایلیرا ۷۷۰۲ که توسط مرحوم پروفیسور لوکلوک به عنوان مقاوم به پلاسماپارا (سفیدک پنهان) معرفی و همزمان با کاربرد آن در فرانسه در سال ۱۳۵۲ وارد کشور شد ولی بهای زیاد آن توسعه این بذر را محدود کرد. بذور اولیه تولیدی موسسه اصلاح بذر مانند بی ال ۱ تفاوت چندانی با ارقام گرده افشان آزاد نداشت در نتیجه مورد استقبال کشاورزان قرار نگرفت.

بعدها ارقام هیبرید در ایران در سالهای میانی دهه ۶۰ تولید شده و با حمایت کمیته دانه های روغنی با پرداخت هزینه تولید در سطحی محدود کاشته شد. این ارقام مهر، شفق و... بودند ولی شرایط تولید در موسسه در کنار ارقام متعدد آفتابگردان مورد عمل چیزی نبود که موقعیت ممتاز تداعی نماید. در این رهگذر در جغرافیای کشت کشور آفتابگردان آجیلی با نوع روغنی آن در بیشتر نقاط کشور فاصله خود را حفظ نمود و در هم ادغام نشد و دلیل آن مغایرت هایی بود که در ارکان توسعه دو نوع محصول مشاهده شد که عبارت بودند از:

- آسیب پذیری انواع روغنی دانه ریز و اصلاح شده به برداشت مکانیزه و در مقابل پرندگان در مسیر مهاجرت ها و در حواشی باغات